

ЛЕКЦІЯ 7

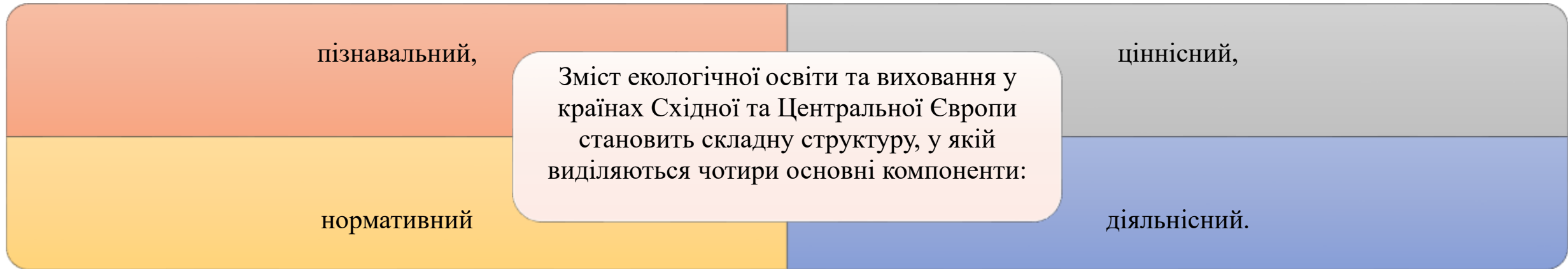
ТЕМА: Концептуальні основи екологічної освіти

1. Система неперервної екологічної освіти та її структура.
2. Рівні сформованості екологічної освіти.
3. Головні принципи екологічної освіти.
4. Неформальна і формальна екологічна освіта

1. Система неперервної екологічної освіти та її структура.

Екологічна освіта - цілеспрямовано організований, планово і систематично здійснюваний процес засвоєння екологічних знань, умінь і навичок.

Найбільш типовими завданнями, що поєднують погляди більшості педагогів цих країн стосовно екологічної освіти і виховання, є

- формування знань про закономірності взаємозв'язків природних явищ, єдності живої та неживої природи, про взаємодію людини, суспільства і природи;

- виховання мотивів, потреб і навичок екологічно доцільної поведінки та діяльності, здорового способу життя, потягу до активної діяльності з охорони навколишнього середовища;

- розвиток інтелектуальної та емоційної сфер психіки учнів на основі причинного аналізу екологічних ситуацій, емоційного переживання стосовно природи.

Екологічна освіта вирішує три основні функції:

Формує адекватні екологічні уявлення, тобто уявлення про взаємозв'язки в системі "Людина - Природа - Суспільство" і в самій природі. Це дає змогу особистості знати, що і як відбувається у світі природи, між людиною і природою, між природою і суспільством і як варто діяти з погляду екологічної доцільності.

Формує ставлення до природи. Екологічні знання не гарантують екологічно доцільної поведінки особистості, для цього необхідно ще й відповідне ставлення до природи.

Формує систему умінь, навичок і стратегій взаємодій із природою.

Екологічна освіта виконує ще й такі функції:

Розвиває **комунікативні** можливості людини через з'ясування понять, які є необхідним компонентом сучасного комунікативного мінімуму кожної людини незалежно від її освітнього і соціального стану. Не обізнаний із цими поняттями громадянин не може адекватно сприймати значну частину сучасної інформації, що поширюється в суспільстві і стосується природи, здоров'я, умов, які створюють небезпеку для життя окремої людини і нації в цілому. Без цих відомостей сучасна людина не може бути вільною щодо прийняття всього спектра доцільних рішень: від простого "Я" до державного "Ми".

Виконує важливу **інформативну** функцію, оскільки екологія надає громадянам всебічну інформацію про природне середовище, природні ресурси, які становлять матеріальну основу існування людини, з'ясовує місце людини в природі, її зв'язки з нею і Всесвітом. Усе це забезпечує набуття навичок контакту і спілкування людини з живою і неживою природою, формування цілісного погляду на дійсність, взаємодію людини з людиною і людини з природою. Молода людина вчиться розуміти системний принцип організації життя та природи, і що дуже важливо, у її свідомості на психоемоційному рівні своєчасно створюється система ієрархії таких цінностей, які становлять необхідну передумову раціонального існування нації, держави й особистості в ній.

Екологічна освіта і виховання **формують особистість** учня, молодшої людини й громадянина, розвиваючи здебільшого їхню психоемоційну та інтелектуальну сфери, здатність логічно мислити, уміння передбачати наслідки своєї поведінки в природі та суспільстві, формувати ставлення до природи як світу свого буття, усвідомлювати свою долю як долю землі, а долю землі як свою особисту.

Концепцією екологічної освіти в світлі Державної національної програми відродження освіти передбачено такі **принципи і загальнометодичні підходи** для досягнення мети:

науковість і методичне спрямування змісту природничо-екологічної освіти, його відповідність нинішньому стану наук і сучасному стилю наукового пізнання;

систематичність і доступність викладу навчального матеріалу відповідно до логіки природничих наук і методів дослідження;

диференціація навчання основам природничих наук;

генералізація навчально-виховного процесу з дисциплін природничого циклу;

інтеграція знань про природу як на рівні міжпредметних зв'язків навчальних дисциплін природничого циклу, так і на рівні загальних методологічних принципів та фундаментальних ідей природничих наук.

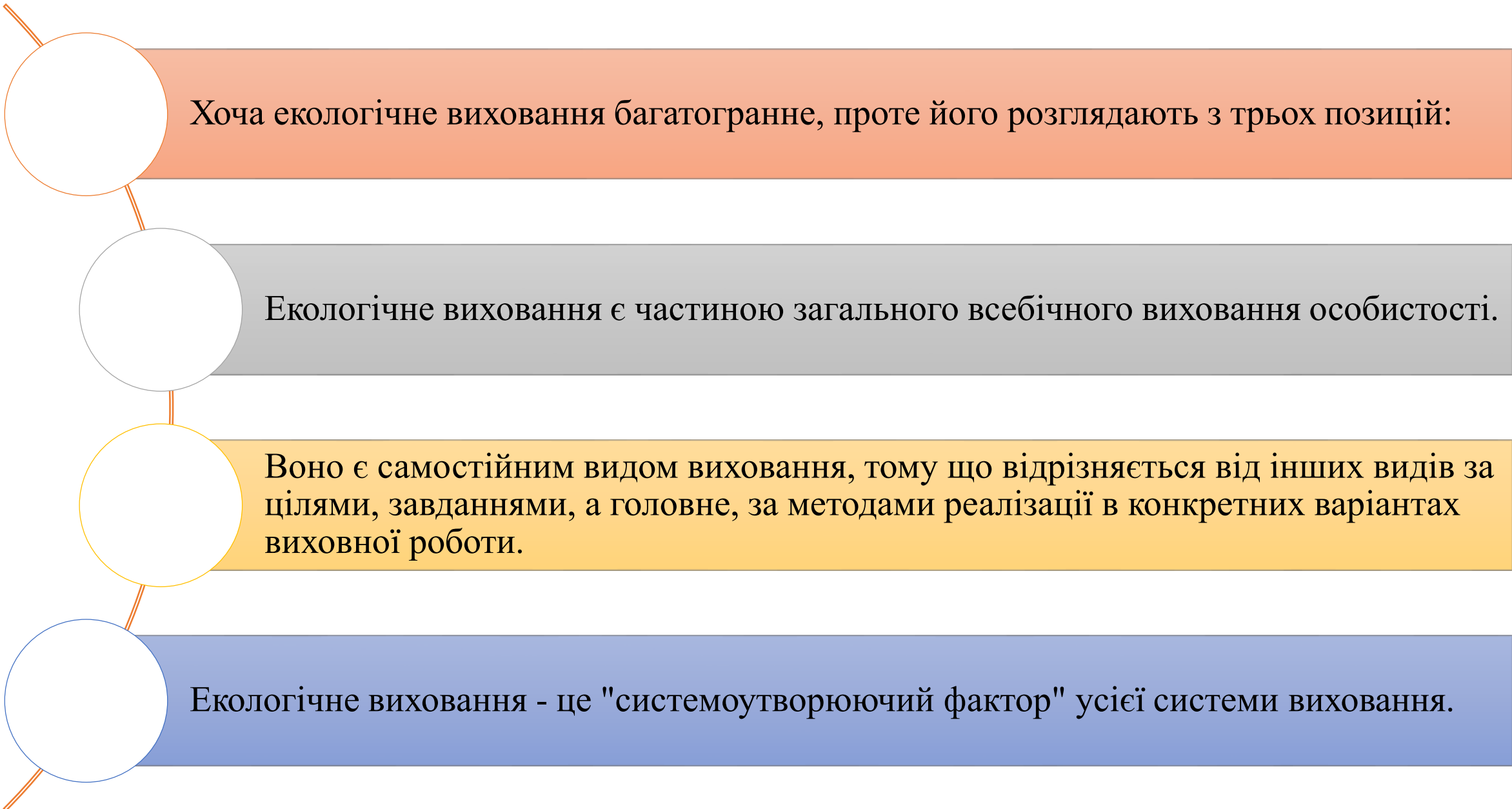
Отже, набуття екологічних знань особистістю, ще не є показником екологічно вихованої людини.

Екологічне виховання покликане формувати активну природоохоронну позицію.

Екологічне виховання досягається за допомогою комплексу природоохоронної та екологічної освіти, який включає шкільну і вузівську екологічну просвіту, пропаганду екологічної поведінки.

Головна функція екологічного виховання полягає в набутті і накопиченні особистістю досвіду взаємодії з навколишнім середовищем природним та соціальним на когнітивному, чуттєво-емоційному і нормативному рівнях.

Саме сукупність знань, емоційних переживань і практичних умінь в екологічній діяльності дає змогу перевести свідомість учня в іншу площину - з природоспоживацької у природозберігаючу, а отже, перебороти в їхній свідомості бачення, пов'язане з перевагою людини над природою, під впливом якого природа сприймається ними лише як утилітарна цінність.

Хоча екологічне виховання багатогранне, проте його розглядають з трьох позицій:

Екологічне виховання є частиною загального всебічного виховання особистості.

Воно є самостійним видом виховання, тому що відрізняється від інших видів за цілями, завданнями, а головне, за методами реалізації в конкретних варіантах виховної роботи.

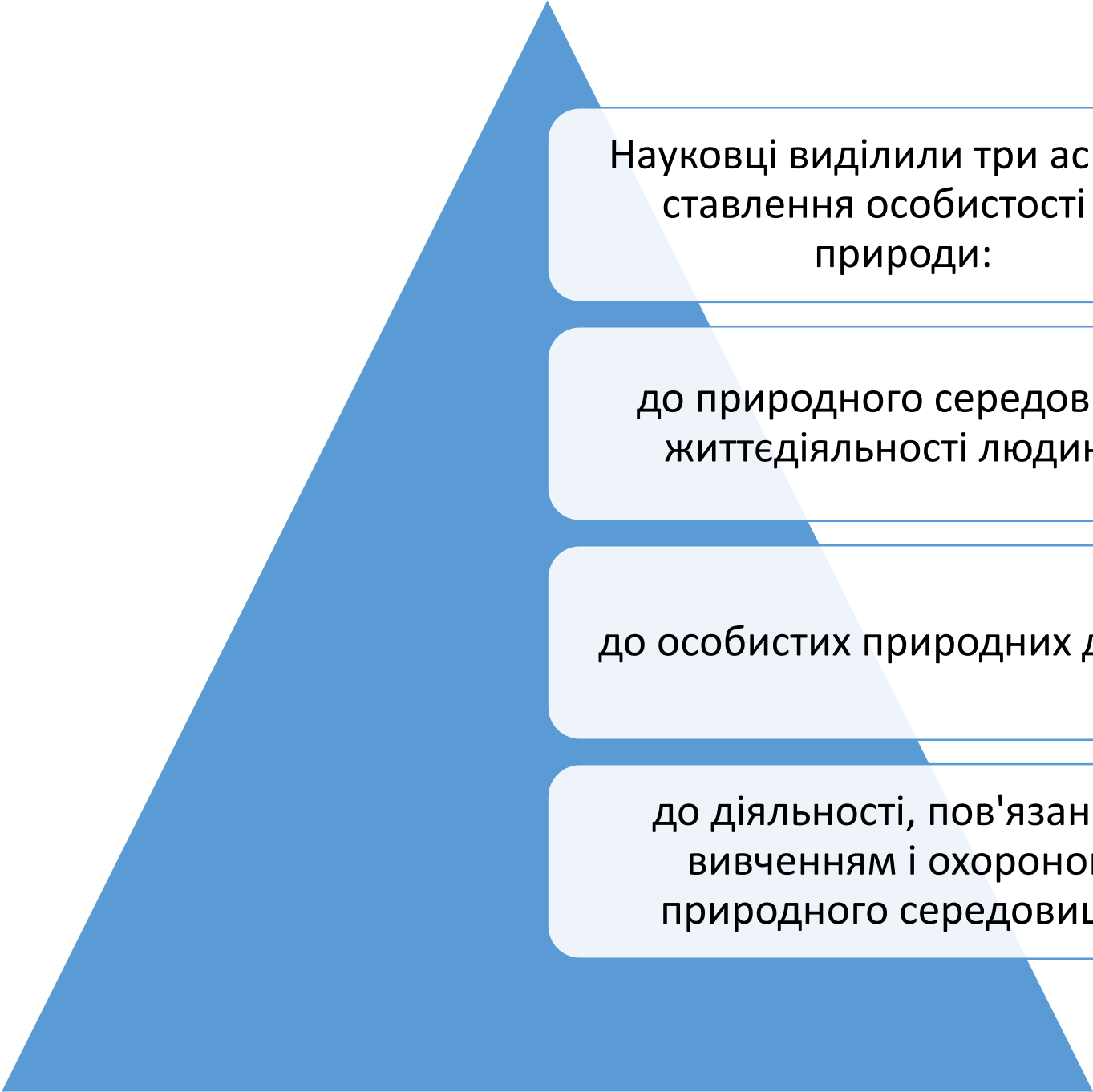
Екологічне виховання - це "системоутворюючий фактор" усієї системи виховання.

Така багатогранність свідчить про цілісність, самотійність, системність і особистісно- орієнтований характер екологічно-виховного процесу, що визначає можливість вибору змісту, засобів і форм впливу на формування стійких ціннісних орієнтацій.

Екологічне виховання повинно базуватися на основному постулаті про те, що вихід з екологічної кризи в сучасних умовах можливий. Майже усі згодні з тим, що ми зобов'язані зберегти нашу планету населеною, набагато важче змусити людей поводитися відповідним чином.

Ключі до вирішення глобальної екологічної проблеми - в переоцінці світоглядних цінностей; у зміні пріоритетів, а також в нормалізації чисельності населення через планування сім'ї, у невтомній практичній праці над реалізацією основних напрямів в охороні навколишнього природного середовища.

Науковці виділили три аспекти ставлення особистості до природи:

до природного середовища життєдіяльності людини;

до особистих природних даних;

до діяльності, пов'язаної з вивченням і охороною природного середовища.

Ставлення особистості до природи зумовлюється потребами і виявляється в емоціях - симпатії, прихильності, ворожості тощо. Передумову відповідального ставлення учнів до природи вчені вбачають у формуванні екологічної свідомості, що сприяє становленню екологічних переконань особистості - стрижневого компонента екологічної відповідальності.

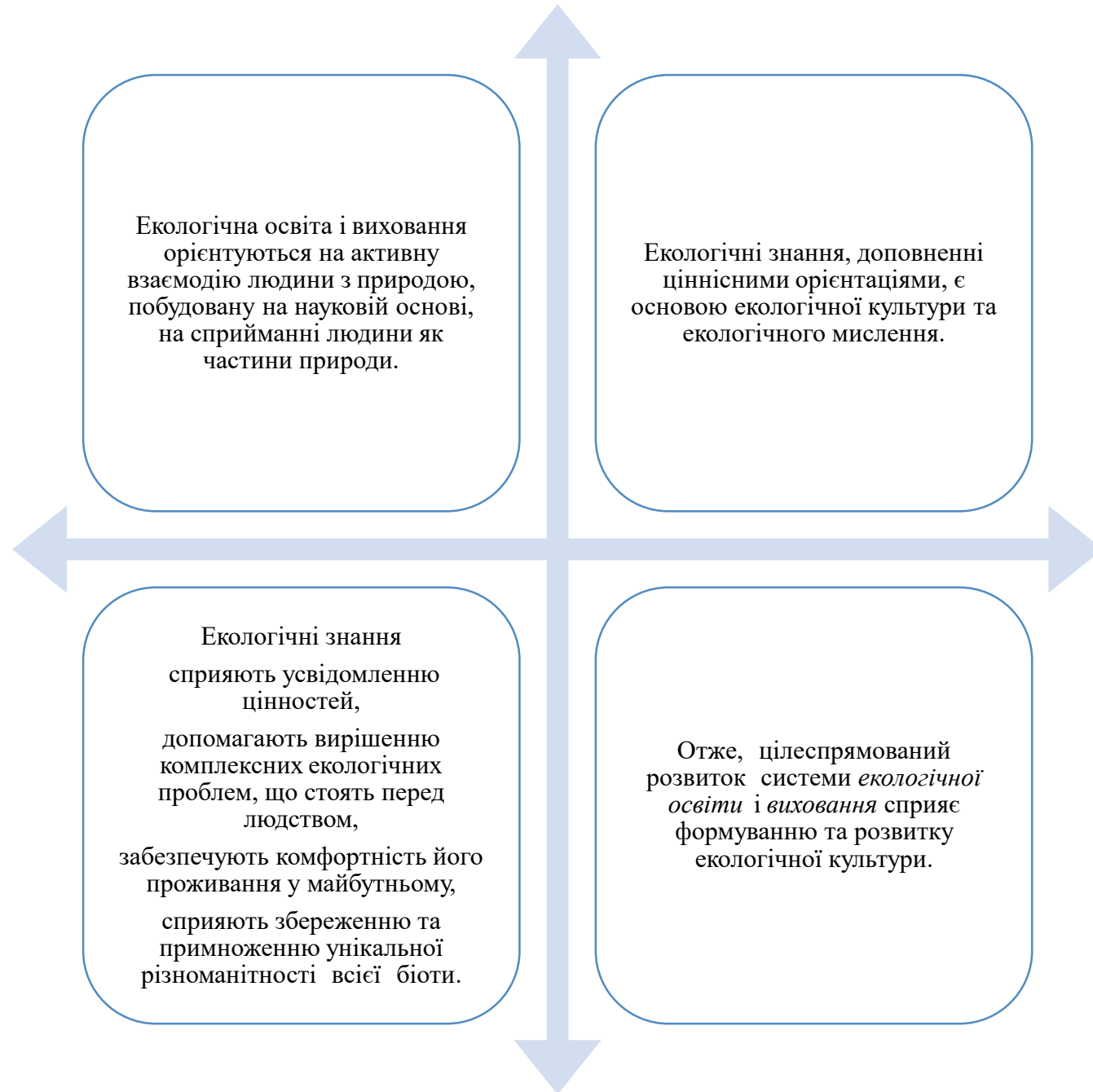
потребі у спілкуванні з живою природою;

настановам та мотивам діяльності особистості з усвідомлення універсальної цінності природи;

В екологічному вихованні
найголовнішу роль науковці надають:

переконанням у необхідності збереження природи, а також здоров'я власного та суспільного;

потребі у діяльності, спрямованій на вивчення й охорону природи та екологічне просвітництво.

2. РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ.

Характеристика рівнів сформованості екологічної освіти, в основу якої покладено роботи Л. Титаренко. При цьому висновок щодо сформованості екологічної освіти на певному рівні можна робити за такими критеріями:

**пошуковий
рівень
екологічної
освіти**

**професійно-
достатній рівень
екологічної
освіти**

**репродуктивний
рівень
екологічної
освіти**

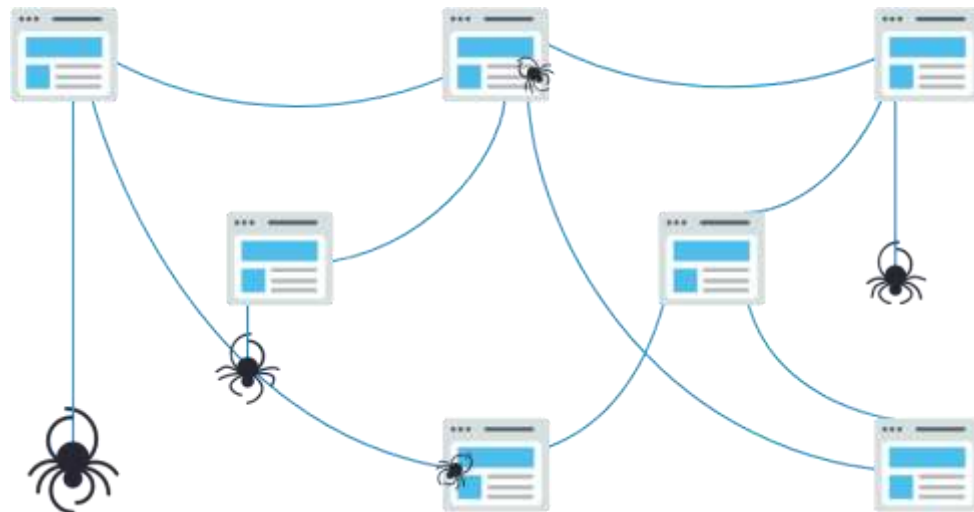
глибокими екологічними знаннями, зокрема, з екологічного права та менеджменту, сталого розвитку суспільства, регіональних екологічних проблем;

потребою спілкування з природою, позитивним ставленням до неї, визнанням її універсальної цінності, непрагматичною мотивацією в спілкуванні з природою, усвідомленням необхідності і важливості природоохоронної діяльності;

пошуковий рівень екологічної освіти характеризується

активною участю в охороні довкілля, вмінням здійснювати екологічний моніторинг та приймати природобезпечні рішення у професійній і побутовій діяльності, діяти на їх основі, згідно з природовідповідним і активно-природоохоронним типами поведінки;

усвідомленням особистої причетності до екологічних проблем, готовністю брати участь у їх вирішенні та мінімізації власного впливу на довкілля, відповідальністю за наслідки власної діяльності.

володіння екологічними знаннями в межах своєї освітньо-кваліфікаційної характеристики, про екологічні правові норми, основи екологічного менеджменту, сталий розвиток суспільства;

позитивне ставлення до природи, переважання непрагматичних мотивів у спілкуванні з нею, усвідомлення необхідності та важливості природоохоронної діяльності;

критеріями сформованості **професійно-достатнього рівня** екологічної освіти є:

участь в охороні довкілля в межах професійних завдань, вміння здійснювати екологічний моніторинг і діяти природобезпечно у своїй професійній діяльності, домінування природовідповідного типу поведінки;

усвідомлення особистої причетності до виробничих екологічних проблем, готовність брати участь у їх вирішенні та відповідати за екологічні наслідки своєї професійної діяльності.

репродуктивний рівень
екологічної освіти
характеризують:

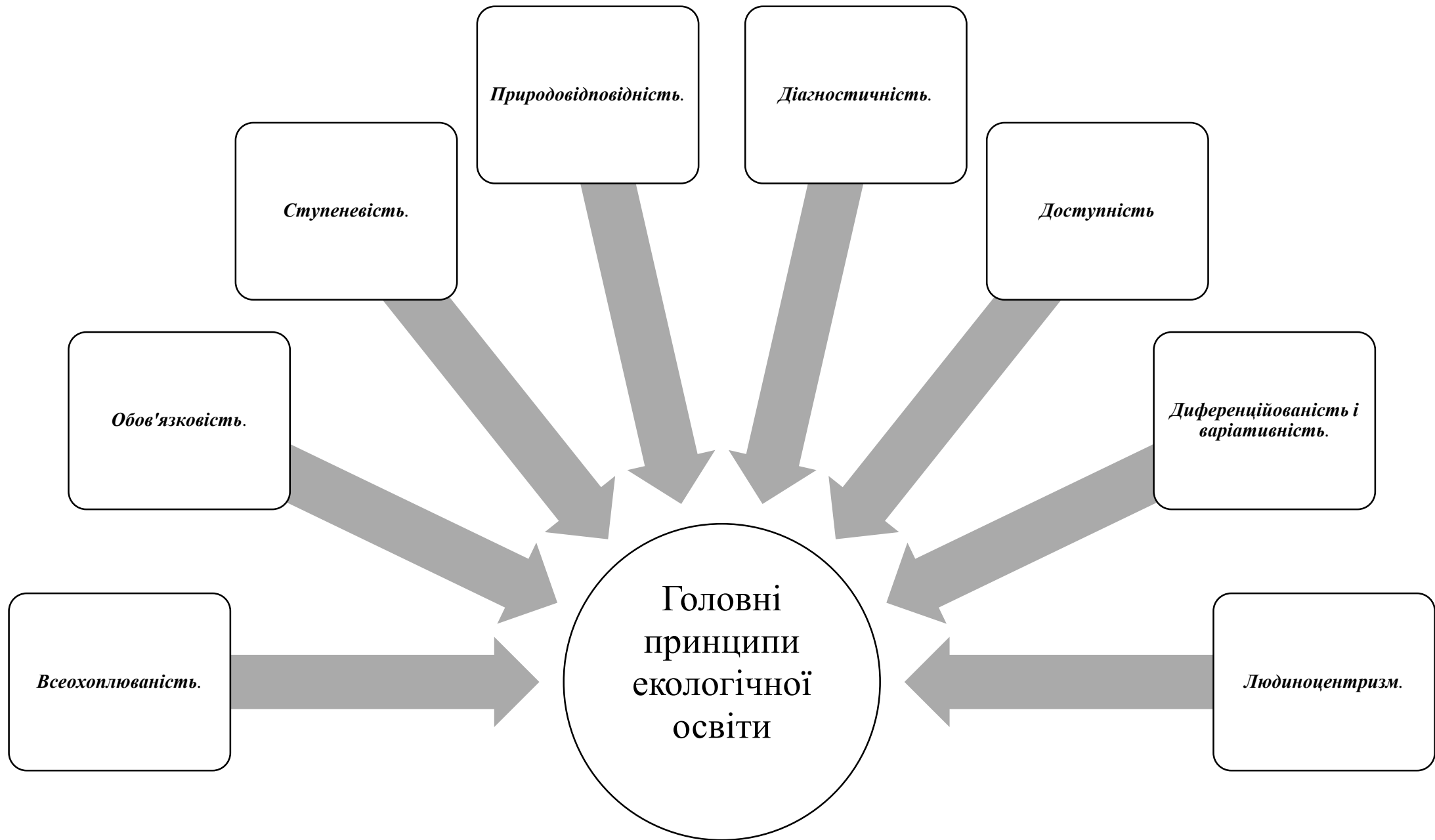
фрагментарний характер
екологічних знань, недостатня
обізнаність з екологічного права
та менеджменту, моніторингу та
сталого розвитку суспільства;

невиражена потреба у спілкуванні з природою,
переважання прагматичного ставлення до
природи і мотивів взаємодії з нею, низький
рейтинг екологічних цінностей у ієрархії
особистісних;

ситуативне дотриманням правил природобезпечної поведінки,
домінантний пасивно-агресивний тип поведінки, усвідомлення
важливості проблеми збереження довкілля в межах професійної
діяльності, неспроможність усвідомлення побутової діяльності як
чинника впливу на довкілля.

3. Головні принципи екологічної освіти.

Становлення системи цілеспрямованої неперервної екологічної освіти базується на дотриманні таких головних принципів.

Всеохоплюваність

- Передбачає надання освітніх екологічних послуг людині будь-якого віку незалежно від соціального та громадянського статусу згідно з її потребами і можливостями.

Обов'язковість

- Передбачає неодмінне включення до змісту освіти та виховання основ формування екологічної культури всіх соціальних інституцій.

Ступеневість

- Передбачає вертикальну інтеграцію екологічної освіти, що забезпечує неперервне підвищення рівня сформованості екологічної культури людини.

Природовідповідність

- Полягає у відповідності форм і методів екологічної освіти психолого-фізіологічним, віковим та фізичним особливостям людини. Виховання природовідповідної поведінки людини означає побудову навчально-виховного процесу згідно із законами не лише природи людини, а й природи взагалі. Це передбачає акомодацию (від англ. accommodate – узгоджувати, пристосовувати) змісту освіти до природних аналогів, максимального спілкування з природою, а також контекстне навчання (моделювання екологічної інформації у контексті проблем і завдань реального життя та професійної діяльності).

Доступність

- Передбачає для будь-якої людини доступність системи екологічної освіти з урахуванням різноманітних форм і методів.

Диференційованість і варіативність

- Означає диференціацію змісту екологічної освіти та виховання залежно від державних нормативних вимог до фахівця;
- різноманітність програм, форм і методів навчання з урахуванням потреби у екологічних знаннях.

Людиноцентризм

- Передбачає відповідність екологічної освіти людини її життєвим потребам.

Діагностичність

- Передбачає необхідність і можливість діагностики сформованості рівня екологічної культури з метою подальшої корекції щодо його підвищення та проектування навчально-виховного процесу.

Перелічені принципи є наскрізними і системоутворюючими, тому їх системна реалізація – основна умова побудови системи неперервної екологічної освіти. Кожен із принципів постійно конкретизується і наповнюється змістом згідно із завданнями тієї чи іншої підсистеми цілісного процесу формування екологічної освіти людини та культури.

НЕФОРМАЛЬНА І ФОРМАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА.

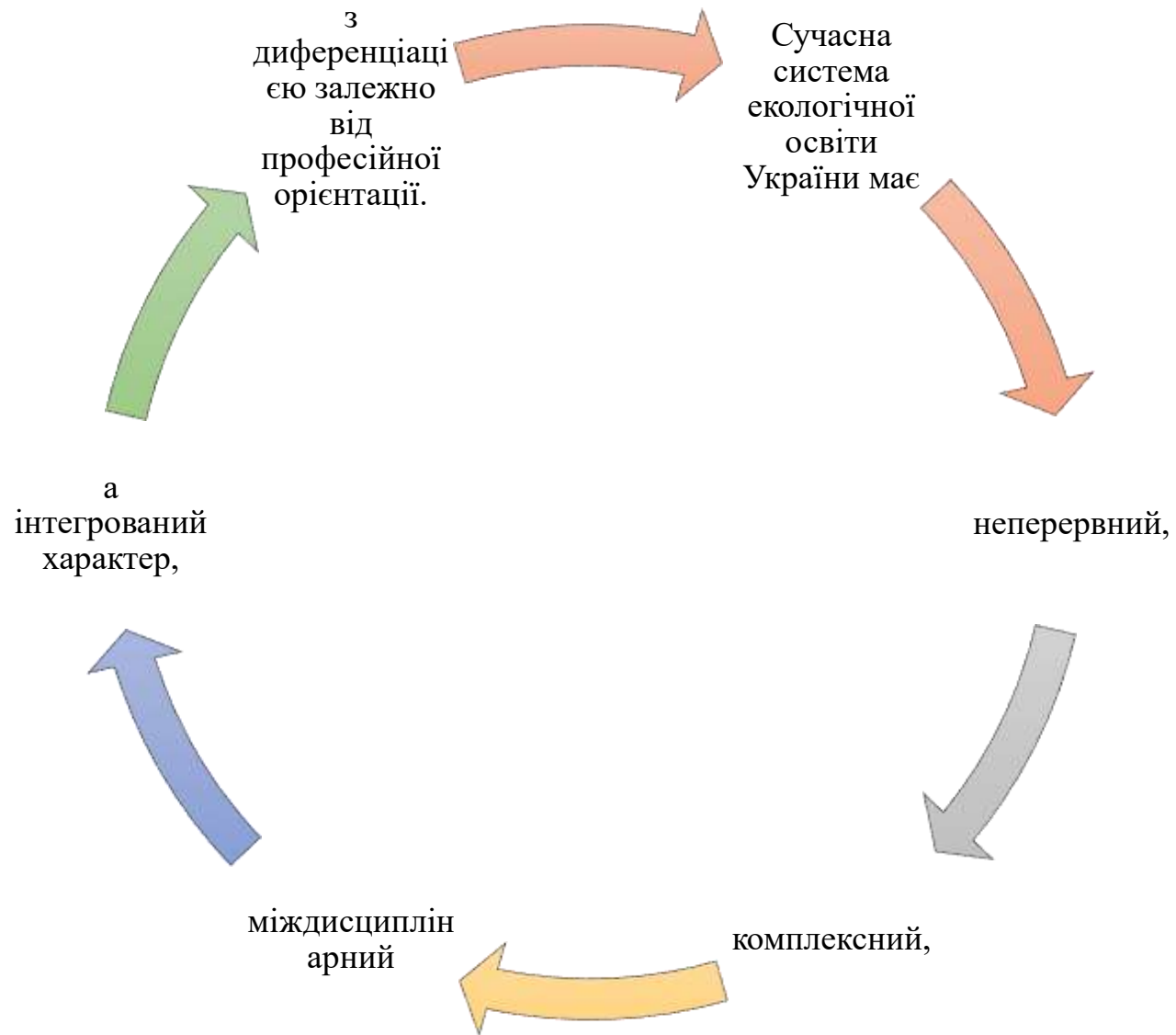
На сучасному етапі розвитку суспільства виникає і надалі стає більш актуальною проблема екологічної освіти і культури населення; людей, які займаються бізнесом; політиків тощо.

Знання та розуміння екологічних проблем, необхідність їх обов'язкового вирішення на всіх рівнях життєдіяльності суспільства (на рівні держави, на рівні галузі, на рівні підприємства, на рівні окремої людини) є невід'ємною частиною існування людства.

Економічно розвинуті країни вже давно почали займатись вихованням молоді у напрямі дбайливого ставлення до природи та її багатств. Сьогодні у світовому масштабі набувають популярності та розвитку різні громадські організації екологічного напрямку такі як Всесвітній фонд дикої природи (WWF), Грінпіс (Greenpeace), Всесвітнє товариство захисту тварин (WSPA), Міжнародний зелений хрест (Green Cross), Міжнародний союз охорони природи (IUCN) . Це свідчить про зростання розуміння та усвідомлення людей в необхідності серйозного відношення щодо природного середовища.

Громадська свідомість і відповідальність щодо природного середовища, формування еколого-економічного світогляду першочергове завдання освіти, яке готує молодь до активного і творчого життя.

Вирішення проблем, які стоять перед сучасним суспільством у справі ведення раціонального природокористування і забезпечення охорони навколишнього природного середовища, потребують розвитку всіх форм і видів екологічної освіти.

Вона складається з двох підсистем неформальної і формальної екологічної освіти.

Види освіти:

- **Формальна освіта**

- **Неформальна освіта**

- **Інформальна освіта (самоосвіта)**

Провідне місце в управлінні системою неперервної екологічної освіти

(як формальної, так і неформальної) займає функція планування (плани, програми, проекти) з урахуванням психолого-фізіологічних та вікових особливостей населення.

При цьому підсистема неформальної екологічної освіти враховує здебільшого вікові особливості людини

- малят, дошкільник, молодший школяр, молодший підліток, підліток, старший підліток, юнак, молода особа.

Підсистема формальної екологічної освіти більше спирається на освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні й орієнтується на основні ланки системи освіти

- дошкільна, початкова шкільна, базова шкільна, повна середня, професійна освіта: професійно-технічна, вища, післядипломна.

Підсистему формальної екологічної освіти утворюють

- установи та заклади освіти, основані як на державній, так і на приватній формах власності
- дошкільні установи,
- загальноосвітня школа,
- заклади позашкільної освіти,
- професійно-технічні училища,
- вищі навчальні заклади,
- заклади післядипломної освіти

де здійснюється науково і методично обґрунтований, цілеспрямований процес формування екологічної культури відповідно до завдань цих установ і закладів освіти щодо соціалізації особистості.

Формальна освіта це отримання систематизованих знань з екологічних питань за різними формами навчання з допомогою кваліфікованих спеціалістів.

Таку систему знань надають навчальні заклади, де є розроблені курси екологічних та еколого-економічних дисциплін.

Наприклад, "Екологія", "Економіка природокористування", "Охорона навколишнього середовища", "Безпека життєдіяльності" та ін. Навіть у дитячих садках є заняття присвячені природі, дбайливому ставленню до природного середовища.

Починаючи з першого класу, учні вивчають дисципліну "Довкілля" і багато інших дисциплін, пов'язаних з природою, де отримують знання та навчаються правильно поводитись у навколишньому природному середовищі.

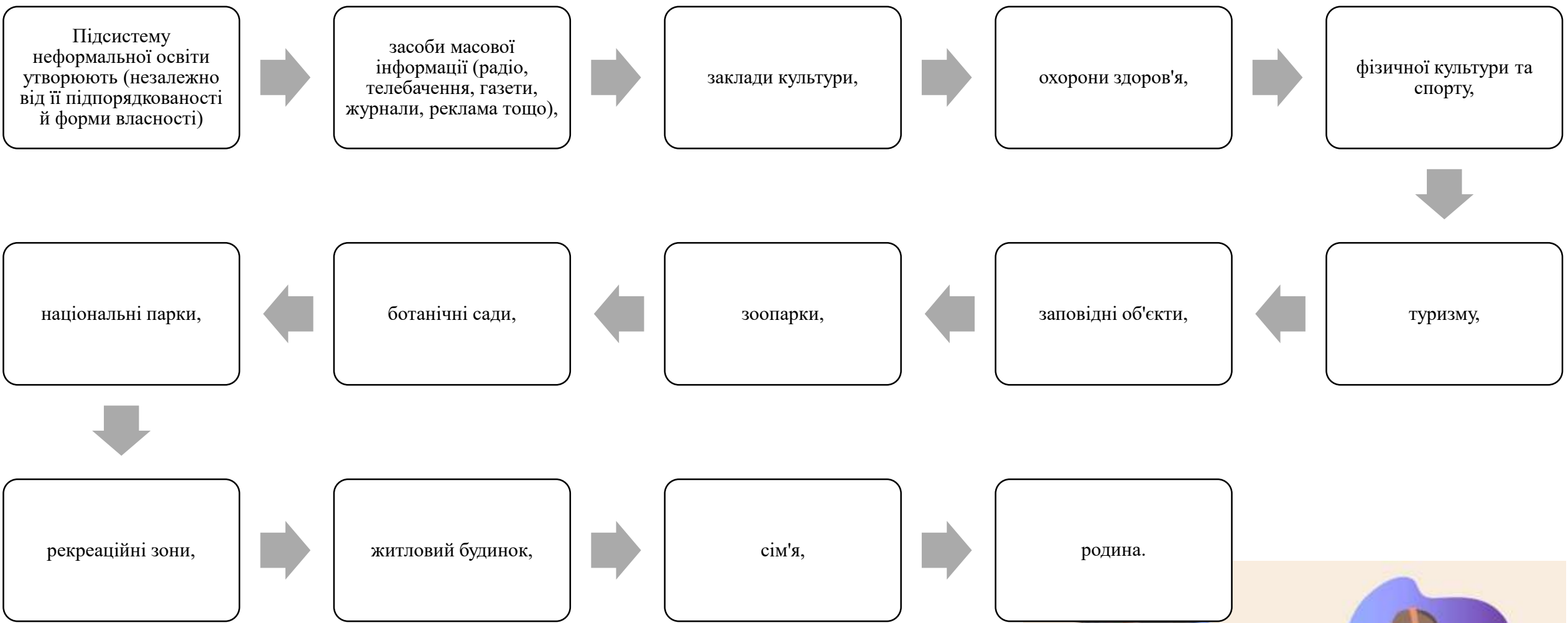
Значна кількість вузів України готує спеціалістів з екології, які мають достатній обсяг теоретичних знань і мають можливість використовувати їх у практичній діяльності в майбутньому.

Формальна екологічна освіта створює у спеціалістів структуровану систему сучасних знань, які повинні постійно оновлюватись і доповнюватись. Якщо раніш знання (інформація) поступово змінювались і поновлювати їх було достатньо через 5-10 років, то сучасні темпи появи і накопичення нової інформації потребують доповнень і змін знань уже кожного року.

Професійно кваліфіковані спеціалісти з екології, різноманітні екологічні фонди і громадські організації проводять з актуальних екологічних проблем навчальні курси, семінари, тренінги, які дозволяють підвищити свою кваліфікацію з екології, поновити знання, отримати систематизований блок сучасної інформації.

Основне покликання підсистеми неформальної екологічної освіти полягає в

оперативному,

ефективному

максимальному поширенні інформації екологічного змісту,

якнайшвидшому формуванні громадської думки,

пропагуванні здорового способу життя,

природовідновлювальних технологій освоєння довкілля.

Особливою ланкою підсистеми неформальної екологічної освіти є сімейне і родинне виховання, яке закладає основи екологічного світогляду і світовідчуття дитини.

Тому загально-екологічним навчанням мають бути охоплені передусім батьки.

Неформальна екологічна освіта це отримання знань з допомогою різних засобів масової інформації та самоосвіта.

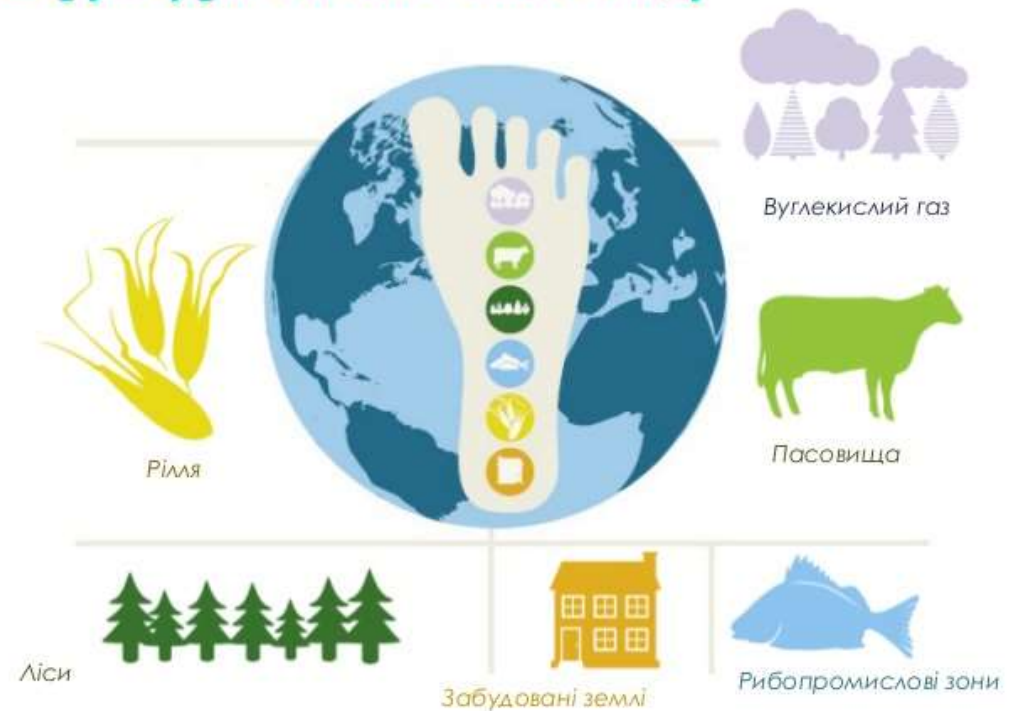
На прикладах екокатастроф, знищення природних ресурсів, наукових відкриттів зі створення ресурсозберігаючих технологій та методів переробки відходів людина формує своє уявлення і ставлення до природи.

Читання науково-популярних статей, перегляд телевізійних програм, новин, репортажів дозволяють отримати інформацію щодо проблем, які виникають під час порушення правил екобезпеки, активного використання природних багатств, коли не враховуються природні закони і особливості екосистем.

- Сьогодні назріла необхідність здійснення "екологічного всеобучу" з метою підвищення почуття відповідальності кожної людини за збереження і раціональне використання та перетворення навколишнього природного середовища, маючи на увазі не тільки інтереси нинішнього, але й майбутніх поколінь людей.
- Відомий вчений-еколог М.Ф.Реймерс стверджує: *"У людства повинно бути майбутнє. І воно може бути світлим. Проблем, які не вирішуються, немає. Пройти небезпечну ділянку шляху в майбутнє допоможе світло екологічних знань, активність праці і високий професіоналізм"*.

Структура екологічного сліду

За оцінками німецького агентства з питань навколишнього середовища в галузі екологічної професійної підготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів нині професійні екологічні інтереси групуються за ступенем їх пріоритетності для тих, хто навчається, таким чином:

Одне з головних завдань екологічної освіти привити кожному учаснику виробництва розуміння того, що будь-яка його виробнича дія супроводжується впливом на природу і частіше всього цей вплив має негативний характер. А також навчитись розробляти варіанти виробництва товарів з перевагою в еконапрямі з обов'язковим поновленням природи. Здійснювати ці завдання допомагає і дисципліна "Економіка природокористування".

На основі екологічної освіти формується екологічна культура нації, процес формування якої слід розглядати як єдність трьох проблем:

широке
роз'яснення
катастрофічних
наслідків
забруднення
середовища
проживання;

отримання
екологічного
підходу до
організації
економіки та
інших сфер
життя і
діяльності
суспільства;

формування
екологічної
свідомості.

- Невірно вважати, що сфера морально екологічної відповідальності починається і діє в межах професійної моралі.
- Бездумне відношення людини до природи в побуті (на відпочинку, під час споживання "дарів природи") не менш руйнующе ніж цілеспрямований виробничий вплив.
- Треба направляти зусилля суспільства на те, щоб норми морального відношення до природи стали внутрішньою потребою кожного громадянина України.
- Якщо раніше культурною спадщиною вважались, насамперед сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людським генієм, то тепер непересічною цінністю й показником культурного рівня суспільства є стан природного оточення, в якому воно існує.
- Екологічна ситуація, яку ми створили, - провідний елемент тієї культурної спадщини, яку ми залишимо своїм нащадкам. Усвідомлення цієї ситуації як раз і є ознакою екологічної культури нашого сучасника.

Соціально-екологічні компетенції

Профільні предметно-орієнтовані компетенції

